

5. Інструкція про порядок виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі та здійснення контролю щодо осіб, засуджених до таких покарань: затв. наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань та МВС України від 19 грудня 2003 р. № 270/1560 // Офіційний вісник України. - 2004. - № 2. - Ч. 2. - Ст. 90.
6. *Компакс О. А.* Психологические механизмы регуляции деятельности. - М.: Наука, 1980. - 256 с.
7. Кримінально-виконавчий кодекс України: Офіційне видання. - К.: Атіка, 2003. - 96 с.
8. *Львович В. А.* Актуальні проблеми рефор-

мування кримінально-виконавчої системи України // Соціальна політика і соціальна робота. - 2002. - № 1-2. - С. 6-18.

9. Основи психолого-управлінського консультування Навч. посібник / Л. М. Карамушка, Н. Л. Колумінський, М. В. Войтович та ін.; За наук. ред. Л. М. Карамушки. - К.: МАУП, 2002. - 136 с.

10. Указ Президента України "Про Положення про Державний департамент України з питань виконання покарань" №827/98 від 31.07.98.

11. Указ Президента України "Про утворення Державного департаменту України з питань виконання покарань" №344/98 від 22.04.98.

УДК: 34. 037

Ганзенко О. О.

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри історії і теорії держави та
права юридичного факультету Запорізького
національного університету*

ІНФОРМАЦІЙНА ФУНКЦІЯ ПРАВА ТА ЇЇ МІСЦЕ В СИСТЕМІ ФУНКЦІЙ ПРАВА

Дослідження різноманітних функцій права завжди є актуальним, адже і право, і життя постійно змінюються, з'являються нові форми суспільних відносин, удосконалюються способи їх правового урегулювання. А функції права розкривають нам напрямки його впливу на суспільні відносини, допомагають удосконалити способи такого впливу. Інформаційна функція

права досліджується вченими не так давно, адже сам термін "інформація" є достатньо "молодим".

Найбільш дослідженими, на наш погляд, є регулятивна і охоронна функції права, які в свою чергу нерозривно пов'язані із інформаційною функцією права. Правове регулювання і охорона суспільних відносин починаються з інформування громадян про

зміст правових норм. Тому на нашу думку дослідження поняття інформаційної функції права та її місця в системі функцій права є актуальним як з теоретичної, так і з практичної точки зору.

Питання, пов'язані із функціями права і держави, одержали свою теоретичну розробку в працях таких учених, як О. Ф. Скакун, В. Погорілко, В. В. Сухонос, О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко, Є. В. Бурлай, О. В. Романенко, М. І. Байнін, А. П. Глебов, Л. І. Каск, Д. А. Керімов, Б. П. Курашвілі, Л. А. Мю-рцова, Т. Н. Радько, Г. І. Стуча, Н. В. Черно-ловкін та ін.

З різним ступенем конкретизації в сучасній юридичній науці досліджується й інформаційний аспект правового регулювання. У зв'язку із цим, насамперед, необхідно виділити роботи І. В. Арістової, Ю. О. Лезеги, О. В. Сирого, Л. В. Кузенко, Б. А. Кормича, І. Д. Казанчука, В. А. Комарова, Е. М. Андреева, В. М. Боєра, О. А. Гаврилова, В. А. Копилова, В. А. Лебедева, В. Н. Лопатіна, М. М. Расолюва, С. І. Семілетова, І. І. Юзвішина та ін. Проте, категорія "інформаційна функція права" залишається ще недостатньо розробленою, зважаючи на різноманітність підходів до поняття "інформації" та способів інформаційного впливу на суспільні відносини.

Метою написання даної статті є дослідження поняття "інформаційна функція права" і визначення його співвідношення з іншими функціями права.

Завданнями статті є наукове узагальнення різноманітних підходів до поняття інформаційної функції права, визначення місця інформаційної функції права в системі основних функцій права, формулювання висновків щодо перспектив наукового дослідження інформаційної функції права, удосконалення способів правового інформування.

Методологія написання статті спирається на принципи соціального гуманізму та діалектичного взаємозв'язку об'єктивних і суб'єктивних факторів суспільного розвитку, зокрема розвитку

суспільної та індивідуальної правосвідомості, на визнання соціальної детермінованості державно-правових явищ. Здійснюється комплексне поєднання філософських, загальнонаукових та спеціальних методів дослідження.

Термін "функція" досить багатомірний, він придатний для характеристики будь-яких динамічних структур [1]. На думку одних вчених, функція права - це прояв його іманентних, специфічних якостей. У функції акумулюються якості права, що впливають з його якісної самостійності як соціального феномена [2].

С. С. Алексєєв розуміє під функціями права його юридичне призначення для тих або інших суспільних відносин, що виражається головним чином у результатах правового регулювання [3].

Проблема функцій права та держави у вітчизняній юридичній літературі найкраще розроблена В. Погорілком [4].

Термін "функціонування права" відображає дію права в соціальній системі. Дати функціональну характеристику права - означає розкрити способи його впливу (шляхи і форми впливу на суспільні відносини) [5].

Система функцій права є складним, багаторівневим утворенням. Слід розрізняти функцію права як єдиного цілого і окремі функції вказаного цілого.

Щодо інформаційної функції права, вчені зазначають, що оточуючий нас світ пізнає не тільки вчений, а й письменник, скульптор, законодавець. Останній відображає результати свого пізнання у правових нормах, у яких закладена певна інформація про життя. Певні законодавчі документи можуть надавати відомості про державу не менш, ніж окремі наукові трактати. Наприклад, у Конституції України йдеться про те, що Україна є суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою (ст. 1). А скільки інформації про державу і суспільство містить Бюджет України, закріплений відповідним законом.

Дійсно, право вбирає у себе, а потім видає величезну інформацію про різнобічні явища суспільного життя, оскільки у ньому міститься величезна кількість наукових дефініцій, юридичних формул, історичних та життєвих відмінностей, політичних і правових оцінок, юридичних рекомендацій, заборон, дозволів тощо.

Завдяки правовим актам люди знайомляться із структурою органів влади і управління, з тим, що є правомірним, що заборонено тощо. Отже, право - це (крім усього) також один з найважливіших засобів соціальної інформації, який використовує держава. Причому ця інформація розрахована не тільки на пасивну поведінку суб'єктів права, вона передбачає також активну поведінку, призводить до досягнення позитивного результату задоволення інтересів учасників правовідносин (громадян, посадових осіб, організацій) [6].

Крім того, правова інформація - це владна інформація, за її допомогою виражається (і, відповідно, формується) певний світогляд. Інформаційна здатність права - це один із суттєвих факторів, що дозволяє віднести його до елементів духовної культури суспільства [7]. Не викликає сумніву що право насамперед виникає не як інформатор, а як регулятор суспільних відносин. У держави і суспільства досить каналів, засобами яких здійснюється інформування суб'єктів права. Проте право як регулятор суспільних відносин одночасно виконує роль інформатора їх суб'єктів. Таким чином, право виконує інформаційну функцію поряд зі своїми суто юридичними завданнями, набуваючи також інформаційної якості. У цьому знаходить прояв його соціальна природа, здатність впливати на волю, свідомість і психіку людини, реалізуватися через сприйняття людьми [8].

На думку інших українських вчених під функцією права слід розуміти головні напрямки його впливу на суспільні відносини.

Ці напрямки обумовлені соціальним призначенням права. Вплив права здійснюється через свідому належну або можливу поведінку людей. Він є проявом динаміки права і реалізується через виконання суб'єктом права своїх прав і обов'язків. Функції права безпосередньо спрямовані на виконання завдань, що стоять перед суспільством. Слід розрізняти економічні, політичні, культурні, виховні, інформаційні, екологічні та інші функції права [9].

Влучне визначення функції права дає О. Ф. Скакун: "Функції права (англ. *functions of law*) - основні напрямки і система способів впливу права на суспільні відносини з метою їх упорядкування [10]. Таке визначення відображає інструментальний підхід до вивчення державно-правових явищ і розкриває їх внутрішню сутність. Адже, із визначення функцій права О. Ф. Скакун ми бачимо, що функція права - це не тільки напрямок його впливу на суспільні відносини, а й способи здійснення такого впливу - правовий інструментарій. Таким чином, під функцією права ми розуміємо не просто теоретичний показник напрямку його дії, а змістовний елемент механізму правового регулювання, що має власну автентичну мету і способи її досягнення.

Узагальнюючі різні погляди, визначимо, що інформаційна функція права є загально-правовою, соціальною, постійно діючою функцією права, кінцевою метою якої є поведінка людини, заснована на правовій поінформованості. Інформаційну функцію права можна розглядати з трьох сторін.

По-перше, інформаційна функція права - це функція сприйняття й переробки правом соціальної інформації. Соціальна інформація закріплюється у правових нормах і набуває статусу правової інформації.

По-друге, право - це спосіб пізнання дійсності, і за такого підходу інформаційна функція права - це функція гносеологічна. Інформаційна функція права реалізується

через пізнання суб'єктом об'єктивної дійсності в процесі його соціалізації.

Третя сторона інформаційної функції права - комунікативна. Право виступає як спосіб спілкування з урахуванням накопиченої соціальної інформації.

С. В. Бутузов формулює дефініцію розглянутої феномену визначаючи інформаційну функцію як напрямок регулятивно-правового впливу обумовлений необхідністю: а) правового інформування суб'єктів правовідносин і формування соціально-юрисної, позитивної спрямованості їхньої поведінки; б) підтримки цілісності і нормального функціонування правової системи; в) регулювання відносин, пов'язаних із перерозподілом і збереженням інформаційних ресурсів [11].

І. Л. Бачило відзначає, що головна задача закону, як і інших форм нормативних актів, полягає в тому, щоб виразити волю законодавця і вплити її у нормативно-правову форму і це реалізується через регулятивну й охоронну функції права. Однак ефективність дії закону та інших нормативно-правових актів багато в чому залежить і від таких властивостей цього виду офіційних документів, які можна охарактеризувати як інформаційна (інформативна) функція права. Тільки в сукупності цих трьох функцій право буде виконувати свої призначення і роль у соціальному і державному управлінні як у системі найбільш загальної організаційної категорії [12].

Проаналізувавши різні підходи до розуміння функції права і функціонально-правової системи, С. В. Бутузов дійшов висновку що особливе значення в рамках системи функцій права здобуває саме інформаційна функція, яку більшість авторів відносить до загально-соціальних функцій права, що, безумовно, відповідає логіці градації правових функцій на підставі критерію "загальне - особливе". Разом із тим викликає принципове заперечення підхід, відповідно до якого інформаційну функцію

варто відносити до так званих "неосновних соціальних функцій права" [13].

О. Ф. Скакун дає наступне визначення інформаційній функції права - інформування громадян, тобто доведення до відома адресата інформації про напрямки регулювання суспільних відносин, про їхні права, обов'язки та відповідальність [14]. Схоже визначення знаходимо і в роботах інших авторів [15].

Таке визначення, на нашу думку, слід доповнити такою властивістю інформаційної функції права як підтримка цілісності правової інформаційної системи, адже інформація правова є закріпленням інформації соціальної і правова інформаційна система малює нам картину цілісного державно-правового життя суспільства. Саме інформаційна функція права спрямовує нас у вірному напрямку під час пошуку необхідної правової норми, проведення юридичної кваліфікації, адже використовуючи інформаційно-пошукову систему, чи власний зір і розум, ми шукаємо у правовій інформаційній системі необхідну нам правову інформацію, яка займає належну їй позицію у встановленій ієрархії чи класифікації.

Отже, на нашу думку інформаційна функція права є напрямком і системово способів правового впливу на суспільні відносини, що включає в себе правове інформування суб'єктів правовідносин, підтримку цілісності інформаційної правової системи, правову інформатизацію та відповідний правовий інструментарій для здійснення цих трьох видів діяльності.

Причому правове інформування обов'язково і нерозривно пов'язане із формуванням позитивної, соціально-юрисної спрямованості поведінки суб'єктів; підтримка цілісності правової системи передбачає і забезпечення її нормального функціонування; правова інформатизація передбачає створення, переробку зберігання правових інформаційних ресурсів та забезпечення різних способів доступу до відповідних баз даних.

Характеризуючи систему функцій права, вчені зазначають, що у реальному житті функції права не існують ізольовано одна від одної, вони тісно взаємопов'язані. Тому жодну з функцій не можна досліджувати досить глибоко і повно без аналізу її взаємодії з іншими функціями, тобто без вивчення її у системі [16].

В. В. Сухонос до загальних функцій права відносить інформаційну, орієнтаційну, виховну та оцінну. [17].

О. Ф. Скакун класифікує функції права, поділяючи їх на загальносоціальні та юридичні (спеціально-соціальні). До загально-соціальних функцій права О. Ф. Скакун відносить інформаційну, орієнтаційну і виховну функції права, а до юридичних функцій права - регулятивну і охоронну, як і більшість інших дослідників.

Орієнтаційна функція визначається О. Ф. Скакун як орієнтування громадян на позитивні правові настанови, які пропонують оцінку права і готовність діяти відповідно до його норм. А виховна функція як загально-правовий вплив на духовну сферу виховання поваги до права (правове навчання) [18].

На нашу думку, орієнтаційна і виховна функції права нерозривно пов'язані із інформаційною функцією права і мають реалізовуватися тільки в органічній єдності. Адже, інформування про зміст норми права є одночасно і орієнтацією особи на певні правові цінності і стандарти правової поведінки, що закладені в інформаційному змісті норми права. І, так само, одночасно із правовим інформуванням відбувається вплив на правосвідомість особи, виховання поваги до права, якщо доведений до відома особи зміст правових норм викликає у неї позитивні емоції, задоволення від співпадіння змісту норми права із очікуваннями і бажаннями людини або розумінням соціальної необхідності існування певних правових заборон та зобов'язань.

На думку С. В. Бутузова, місце і роль

інформаційної функції в системі основних загально-соціальних функцій права визначається як мінімум трьома принциповими моментами:

По-перше, варто виділити аспект, що інформаційно-орієнтує, обумовлений самою природою права як загальнозначущого правового регулятора, що носить публічний характер. Загальнозначимість і публічність передбачають відповідну інформованість суб'єктів правовідносини. Навряд чи можливе досягнення цілей правового регулювання, якщо учасники соціальних відносин у необхідній мірі не поінформовані про свої права й обов'язки, якщо вони навіть не мають можливості одержати необхідні відомості, які повинні утримуватися в джерелах права як носіях юридично значимої інформації.

По-друге, характеризуючи місце інформаційної функції в системі функцій права, необхідно вказати на роль інформації в підтримці цілісності і нормального функціонування будь-якого системного утворення, у тому числі функціонально-правової системи або механізму правового регулювання, що розуміється системно.

По-третє, слід зазначити, що один з найважливіших напрямків правового впливу визначається областю інформаційних відносин. У сучасних умовах регулювання в інформаційній сфері, перерозподіл і збереження інформаційних ресурсів за допомогою правових засобів і методів варто розглядати як найважливішу функцію права. [19].

Таким чином, на нашу думку, інформаційна та виховна функції права здійснюють спільний вплив на особистість і суспільство, проте ці функції права відрізняються одна від іншої за програмними цілями і за способами реалізації. Інформаційна функція права, будучи самостійною функцією права, реалізується крізь три основні форми: інформаційний вплив, орієнтаційне поєднання та правове регулювання.

На наш погляд, всі функції права реалізуються у тісній взаємодії із

інформаційною функцією права, адже в будь-якому випадку, і владні суб'єкти, що створюють правові норми, і сторони правової угоди інформують, відповідно, підвладних суб'єктів, іншу сторону угоди про їх права та обов'язки, що є процесом реалізації інформаційної функції права.

Проведене нами дослідження поняття інформаційної функції права та її місця в системі основних функцій права поставило перед нами нові наукові задачі - удосконалення існуючих та розробка нових способів правового інформування громадян, що потребує ретельного наукового узагальнення існуючої практики реалізації інформаційної функції права і наукового пошуку в рамках окремого дослідження.

Перелік використаної літератури:

1. *Онисьюк Н. М.* Правова система: проблеми теорії. - К.: Вид-во Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. - С. 49.
2. *Матузюк Н. И., Малько А. В.* Теория государства и права. - Москва: Юристъ, 1997. - С. 155.
3. *Алексеев С. С.* Право: азбука - теория - философия Опыт комплексного исследования. - М., 1999. С. 315-316.
4. Функції української держави та її правові основи // Бюлетень Міністерства юстиції України. - 2004. - № 1.
5. *Хроманюк В. Н.* Теория государства и права. - Москва: Интегрити, 2002. - С. 219.
6. Теорія держави і права. Академічний курс: Підручник / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Онисьюк. - К.: Юрінком Інтер, 2006. - С. 331-332.
7. *Онисьюк Н. М.* Правова система: проблеми теорії. - К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. - С. 50-51.
8. Теорія держави і права. Академічний курс: Підручник / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Онисьюк. - К.: Юрінком Інтер, 2006. - С. 332.
9. Загальна теорія держави і права: Підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів / М. В. Цвік, В. Д. Ткаченко, Л. Л. Рогачова та ін.; За ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченко, О. В. Петришина. - Харків: Право, 2002. - С. 90.
10. *Сажун О. Ф.* Теорія держави і права (Енцикло-педичний курс): Підручник. - Харків: Еспада, 2006. - С. 261-262.
11. *Бутузюв С. В.* Информационная функция права: Автореферат дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 - Теория и история права и государства; История правовых учений / Санкт-Петербургский университет МВД России. - СПб., 2004. - С. 8-9.
12. *Бачило И. Л.* Глобальная информатизация и право // Факт. Информационно - аналитический журнал. - 2000. - № 5. - <http://www.fact.ru/archive/05/batchilo.shtml>
13. *Бутузюв С. В.* Информационная функция права: Автореферат дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 - Теория и история права и государства; История правовых учений / Санкт-Петербургский университет МВД России. - СПб., 2004. - С. 9.
14. *Сажун О. Ф.* Теорія держави і права (Енциклопедичний курс): Підручник. - Харків: Еспада, 2006. - С. 262.
15. *Флонос В. В.* Теорія держави і права: Навчальний посібник. - Суми: ВТД "Університетська книга", 2005. - С. 95-96.
16. Теорія держави і права. Академічний курс: Підручник / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Онисьюк. - К.: Юрінком Інтер, 2006. - С. 319-320.
17. *Флонос В. В.* Теорія держави і права: Навчальний посібник. - Суми: ВТД "Університетська книга", 2005. - С. 95-96.
18. *Сажун О. Ф.* Теорія держави і права (Енцикло-педичний курс): Підручник. - Харків: Еспада, 2006. - С. 262.
19. *Бутузюв С. В.* Информационная функция права: Автореферат дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 - Теория и история права и государства; История правовых учений / Санкт-Петербургский университет МВД России. - СПб., 2004. - С. 11-12.